

## بررسی وضعیت انتشار مقاله از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی

### چکیده

**هدف:** هدف از این پژوهش، بررسی وضعیت انتشار مقالات برگرفته از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دفاع‌شده در فاصله سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ است.

**روش‌شناسی:** پژوهش حاضر از نوع توصیفی کتاب‌سنجی است و با استفاده از کتابخانه‌ای انجام گرفته است. بدین منظور اطلاعات مربوط به ۱۲۳۷ پایان‌نامه از "فهرست پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران"، "پایگاه اطلاعات پایان‌نامه‌های ایران" و "پایگاه پایان‌نامه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی" جمع‌آوری شد و نشر مقالات برگرفته از آنها در دو پایگاه "مگ‌ایران" و "نورمگز" مورد جستجو قرار گرفت و اطلاعات لازم برای تجزیه و تحلیل‌های بعدی به نرم‌افزار "اکسل" منتقل شد.

**یافته‌ها:** مطالعه روند استخراج مقاله از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بازه زمانی مورد نظر نشانگر رشد نمایی با ضریب رشد ۱۳,۱ است. در بررسی وضعیت استخراج مقاله از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی مشخص شد که نتایج بیش از نیمی از پایان‌نامه‌های این حوزه (۶۱ درصد) منجر به تولید مقاله نشده‌اند و فقط ۳۹ درصد پایان‌نامه‌ها به تولید ۵۰۸ مقاله منتهی شده‌اند که از آن میان ۹۵ درصد پایان‌نامه‌ها نتایج خود را در قالب یک مقاله منتشر کرده‌اند.

**نتیجه‌گیری:** این واقعیت که بیش از نیمی از پایان‌نامه‌های حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی به مرحله انتشار نرسیده‌اند و این مسئله که بیش از یک‌سوم مقالات مستخرج در مجلات سایر حوزه‌ها منتشر شده‌اند، برای سیاست‌گذاران علمی این حوزه جای تأمل دارد.

**واژگان کلیدی:** تولید علم، انتشار مقاله، استخراج مقاله، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی.

افسانه حاضری<sup>۱</sup>

فاطمه مکی‌زاده<sup>۲</sup>

فرزانه بیک خورمیزی<sup>۳</sup>

فرامرز سهیلی<sup>۴\*</sup>

۱. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه یزد  
۲. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه یزد  
۳. کارشناسی ارشد علم‌سنجی، دانشگاه یزد  
۴. دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام نور (نویسنده مسئول)  
Email: fsohiei@gmail.com

دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۲۲

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۳/۱۷

## مقدمه و بیان مسئله

علم ابزار کشف حقیقت و محصول پژوهش است و توسعه علمی تنها در سایه تلاش پژوهشگران صورت می‌گیرد. اهمیت تحقیق و پژوهش در پیشرفت و توسعه علم به اندازه‌ای است که می‌توان گفت بدون آن علم هیچ‌گونه پیشرفتی نخواهد کرد. نقش پژوهش در توسعه علم هنگامی کامل می‌شود که نتایج آن به صورت مکتوب در اختیار دیگران قرار گیرد تا محققان از پژوهش‌های انجام‌گرفته در زمینه تحقیق آگاهی یابند و بر این اساس بتوانند در برنامه‌ریزی و اتخاذ تصمیمات برای تحقیقات آینده به‌درستی عمل کنند. از این رو، پژوهشگران ضمن اجرای صحیح و دقیق تحقیقات خود، وظیفه دارند یافته‌ها و نتایج حاصل از پژوهش خود را گزارش دهند (تهوری، ۱۳۸۴).

امروزه نتایج حاصل از پژوهش‌ها غالباً در قالب مقالات، پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی ارائه می‌شود. پایان‌نامه‌ها، یکی از متون پژوهشی مهم در تولید اطلاعات علمی هستند که نتایج آنها می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل پژوهشی باشد. با توجه به اینکه دانشجویان تحصیلات تکمیلی (شیوه پژوهش‌محور) که موظف به انجام پایان‌نامه هستند، بخش قابل ملاحظه‌ای از پژوهشگران کل کشور را تشکیل می‌دهند و با در نظر گرفتن زمان و انرژی‌ای که این گروه از محققان به همراه اساتید خود صرف انجام چنین مطالعاتی می‌کنند، انتظار می‌رود که تولیدات علمی آنها منتشر شده و مورد استفاده قرار گیرد. این در حالی است که بسیاری از پایان‌نامه‌ها پس از دفاع، در گوشه کتابخانه‌های دانشگاه‌ها انباشته می‌شوند و تنها تعداد اندکی از آنها به صورت کتاب، یا بخشی از آنها به شکل مقاله انتشار می‌یابد تا در اختیار جامعه وسیع‌تر قرار گیرد (یمین فیروز؛ حبیب‌زاده بیژنی؛ موسوی؛ رستمی و نیکخواه، ۱۳۹۱).

یکی از مهم‌ترین مزایای درج مقالات حاصل از پژوهش‌ها در مجله‌های علمی، پرهیز از تکرار پژوهش‌ها و جلوگیری از نقض حقوق پژوهشگران است (تهوری، ۱۳۸۴). داشتن انتشارات از سوی دانشجویان، همچنین به‌عنوان یکی از عناصر مهم در اجتماعی کردن آنان و تقویت تعامل آنها با جامعه علمی-پژوهشی محسوب می‌شود که در جریان آن دانش تولیدشده توسط دانشجو به فضای متفاوتی راه می‌یابد و به‌وسیله جامعه علمی وسیعی مورد استفاده و ارزیابی قرار می‌گیرد (لاریوری<sup>۱</sup>، ۲۰۱۲).

عرضه پایان‌نامه‌ها در سطحی گسترده همچنین به شکوفایی و پرمحتوا شدن پایان‌نامه‌ها و کارهای پژوهشی خواهد انجامید، به‌گونه‌ای که دانشجویان وقتی بدانند کارشان در سطحی وسیع عرضه می‌شود می‌کوشند اثری پرمحتوا و دقیق ارائه کنند. همچنین، افزایش دسترسی به پایان‌نامه‌ها سبب می‌شود، دانشجویان و محققان به منابع پژوهشی بیشتری دسترسی داشته باشند و در نتیجه، تحقیقات پربارتر و دقیق‌تری انجام دهند (یمین فیروز؛ حبیب‌زاده بیژنی؛ موسوی؛ رستمی و نیکخواه، ۱۳۹۱).

امروزه رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی پیشرفت‌های بسیاری کرده است، به‌گونه‌ای که شاهد تغییرات قابل ملاحظه در محتوای درسی این رشته در سراسر دنیا بوده و حتی با تغییر نام اکثر دانشکده‌های کتابداری و ارائه رشته، گرایش‌های جدید مواجه هستیم. همچنین توسعه بیشتر این رشته همراه با تکامل فناوری در قرن بیست و یکم مسائل جدیدی را مطرح کرده است که بر اهمیت آن می‌افزاید (علمی، ۱۳۸۰). در پی این تحولات، موضوعات و مباحث متنوع و جدیدی نیز شکل گرفته و انتظار می‌رود نتایج تحقیقات این حوزه به‌نحو مقتضی در دسترس عموم قرار گیرد تا شاهد برخورداری از مزایای عمومی‌سازی یافته‌های پژوهش در جامعه علمی باشیم.

پژوهش حاضر در نظر دارد تا با استفاده از فنون مختلف کتاب‌سنجی به بررسی یکی از مولدترین منابع تولیدات

علمی پردازد و وضعیت مقالات مستخرج از پایان نامه های رشته علم اطلاعات و دانش شناسی را مورد بررسی قرار دهد و به این مسئله پردازد که کانال های رایج در ارائه نتایج حاصل از پایان نامه ها کدام اند و چقدر در حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی به امر انتشار یافته های پژوهش های دانشجویی توجه می شود.

## پیشینه پژوهش

مرو متون نشان می دهد که پژوهش های مختلفی به بررسی وضعیت مقاله های مستخرج از پایان نامه ها پرداخته اند. جدول ۱، حاوی اطلاعات برخی از پژوهش های انجام شده در این زمینه است:

جدول ۱: پژوهش های انجام شده در زمینه بررسی وضعیت استخراج مقالات از پایان نامه های تحصیلات تکمیلی

حوزه مورد مطالعه	پژوهشگران	تاریخ جامعه پژوهش	نتایج
پزشکی و حوزه های وابسته	مظفری خسروی، احرام پوش، آقاعقیلی، جوادیان زاده و رحیم دل	۱۳۸۶	پایان نامه های دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد
	شکفته و اکبری	۱۳۸۷	پایان نامه دانشکده های داروسازی
	آصف زاده، اکبرشاهی، هاشمی و مشاطان	۱۳۸۷	پایان نامه های تخصصی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قزوین
	علیشیری و دیگران	۱۳۸۹	پایان نامه های پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران
	برقی، قربانی و خوش بین خوش	۱۳۹۰	پایان نامه های دوره پزشکی عمومی دانشکده پزشکی گرگان
	افتخاری، رضائیان، زارع بیدکی و عرب شاهی پاریزی	۱۳۹۲	پایان نامه های دفاع شده در دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان
	فرکواج، شند، دوجسینویچو و بلیچ-زول	۲۰۰۳	۱۵۳۵ پایان نامه کارشناسی ارشد و ۶۳۴ پایان نامه دکترا در دانشکده های پزشکی ریجکا و زاگرب
	نیمین، سیبلا، تاکین، رنکو و ریستلی	۲۰۰۷	پایان نامه پزشکی و دندان پزشکی دانشکده اولو
	دلیوال، سینگ و باتبا	۲۰۱۰	پایان نامه های دانشکده پزشکی دانشگاه هندوستان
			انتشار نتایج پایان نامه ها در قالب: همایش های خارجی (۱۰۱ درصد)؛ همایش های داخلی (۹۰۶ درصد)؛ مجلات (۲۸۸ درصد)؛ عدم انتشار (۳,۴۶ درصد)
			انتشار ۳۸ مقاله از ۵۱۶ پایان نامه (حدود ۴,۷ درصد) در مجلات معتبر علمی-پژوهشی فارسی

پزشکی و حوزه های وابسته

ادامه جدول ۱: پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه بررسی وضعیت استخراج مقالات از پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی

حوزه مورد مطالعه	پژوهشگران	تاریخ جامعه پژوهش	نتایج
پزشکی و حوزه‌های وابسته	آریولا-کوراز، کوریوسو، کوروز-انکارناسیون، و گایوسو	۲۰۱۰	انتشار ۸۵ پایان‌نامه از کل ۴۸۲ پایان‌نامه مورد بررسی (۱۷.۶ درصد) در مجلات نمایه‌شده زیست‌پزشکی
	مانانگ، ویدال و بویر	۲۰۱۴	استخراج ۲۲ مقاله از کل ۱۳۰ پایان‌نامه مورد بررسی (۰.۱۷)
علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و دیگر حوزه‌های علوم انسانی	سپاهی و دیگران	۲۰۱۴	انتشار پایان‌نامه‌های دکترای میکروبیولوژی، میکروبیولوژی پزشکی و بیماری‌های عفونی و پایان‌نامه‌های تخصصی میکروبیولوژی بالینی در ترکیه
	سالاری		انتشار ۱۱۳ مقاله از کل پایان‌نامه‌ها (۸۸.۵۶ درصد روانشناسی، ۳۲.۱۱ درصد کتابداری و ۱۱ درصد علوم تربیتی)
	تهوری	۱۳۸۴	انتشار ۲۵ درصد از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد به‌طور قطعی و به‌صورت مقاله علمی در نشریه‌های علمی کشور
	مانگی		انتشار ۷۹,۶۵ درصد از تولیدات کشور بریتانیا، ۲۱,۷۹ درصد کشور چین، ۴۳,۱۰ درصد کشور هند و ۹۹,۱ درصد کشور روسیه؛ روند رشد یکنواخت در طول دوره مورد بررسی برای کشور بریتانیا؛ جهش انتشارات کشور چین از سال ۲۰۰۸

در مجموع بررسی پیشینه‌ها نشان می‌دهد که پایان‌نامه‌های علوم پایه و پزشکی نسبت به سایر علوم به‌ویژه علوم انسانی و علوم اجتماعی بیشتر به مقاله تبدیل می‌شوند. این امر نه فقط در پژوهش‌های صورت گرفته در ایران بلکه در پژوهش‌های خارج از ایران نیز کاملاً مشهود است. در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی پژوهش‌های انجام‌شده در دانشگاه‌های بریتانیا و آمریکا حاکی از انتشار قابل ملاحظه نتایج پایان‌نامه‌ها در قالب انواع مختلف مدارک به‌ویژه مقالات مجلات است. در ایران اگرچه به نظر می‌رسد که بخش قابل توجهی از مقالات مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی برگرفته از پایان‌نامه‌های این حوزه باشد، آمار دقیقی از این وضعیت در دست نیست و دو پژوهش انجام‌شده در این زمینه به سهم ناچیز پایان‌نامه‌ها در تولید مقالات اشاره دارند.

بر این اساس، به‌منظور روشن شدن وضعیت موجود، پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت انتشار مقالات برگرفته از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دفاع‌شده در فاصله سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ صورت گرفته است. به‌منظور رسیدن به این هدف، پاسخ به پرسش‌های ذیل ضروری به‌نظر می‌رسد.

### پرسش‌های پژوهش

- روند رشد مقالات مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بازه زمانی مورد بررسی چگونه است؟

- روند رشد مقالات مستخرج از پایان نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بازه زمانی مورد بررسی چگونه است؟
- وضعیت استخراج مقاله از پایان نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی چگونه است؟
- سهم مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در انتشار مقالات برگرفته از پایان نامه‌های این حوزه چقدر است؟
- مقالات مستخرج از پایان نامه‌های کارشناسی ارشد حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در چه مجلاتی منتشر می‌شوند؟
- چه دانشگاه‌هایی دارای بیشترین تعداد مقالات مستخرج از پایان نامه‌های کارشناسی ارشد حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی هستند؟

## روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های توصیفی کتاب‌سنجی است که با بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای، وضعیت نشر مقالات مستخرج را از پایان نامه‌های کارشناسی ارشد "رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی" دفاع شده بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ بررسی می‌کند. اطلاعات مربوط به پایان نامه‌ها از "فهرست پایان نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران"<sup>۱</sup> و از "پایگاه اطلاعات پایان نامه‌های ایران"<sup>۲</sup> و "پایگاه پایان نامه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی"<sup>۳</sup> جمع‌آوری و در مجموع اطلاعات ۱۲۳۷ پایان نامه برای بررسی‌های بعدی ذخیره شد. نشر مقالات حاصل از پایان نامه‌ها با کلیدواژه‌ای از نام نویسنده در دو پایگاه "مگ ایران" و "نورمگز" مورد بررسی قرار گرفت. اطلاعات لازم برای تجزیه و تحلیل‌های بعدی به نرم‌افزار "اکسل" منتقل شد. اطلاعات لازم برای انجام پژوهش، در مراحل مختلف به شرح ذیل گردآوری شد:

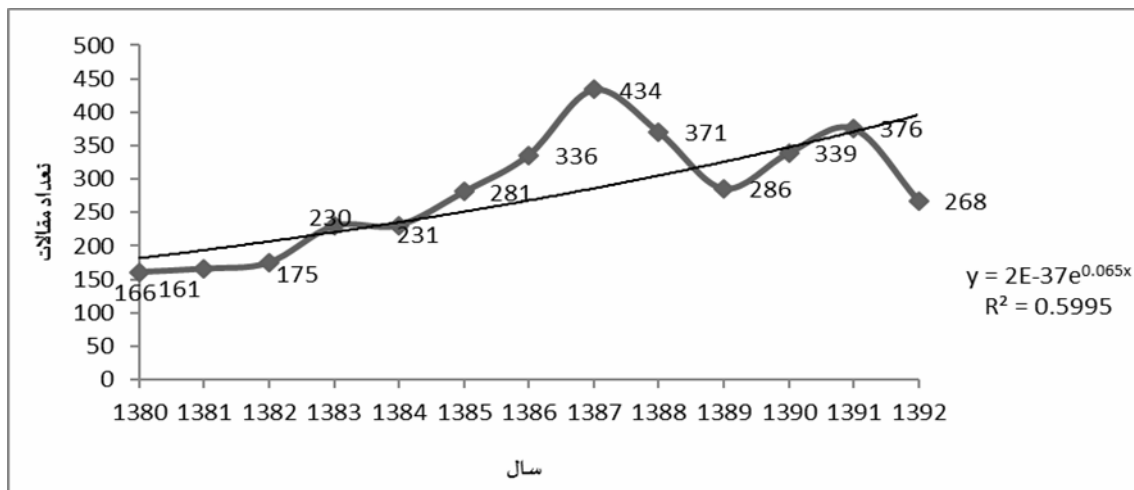
ابتدا اطلاعات مربوط به پایان نامه‌های دفاع شده کارشناسی ارشد رشته "علم اطلاعات و دانش‌شناسی" مربوط به سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲، از سه پایگاه مورد بررسی به دست آمد. اطلاعات جمع‌آوری شده از هر پایان نامه شامل: عنوان، نام دانشجو و نام دانشگاه بود. در مرحله بعد، به منظور گردآوری اطلاعات مربوط به مقالات مستخرج از پایان نامه‌ها، نام دانشجویان در پایگاه مگ ایران مورد جستجو قرار گرفت. همچنین برای تکمیل اطلاعات این بخش و بازیابی مقالاتی که در پایگاه مگ ایران نمایه نشده‌اند، نام دانشجویان در پایگاه نورمگز نیز مورد جستجو قرار گرفت. سپس، فهرست مقالات بازیابی شده از هر نویسنده با عنوان پایان نامه دانشجو مقایسه شد. در مواردی که عنوان مقاله با عنوان پایان نامه تطابق کامل نداشت ارتباط مقاله با پایان نامه از طریق مقایسه چکیده‌های پایان نامه و مقاله مورد بررسی قرار گرفت. در نتیجه، آن دسته از مقالاتی که در نام نویسنده و عنوان، یا چکیده با پایان نامه‌های مورد بررسی تطابق داشتند، شناسایی و به عنوان مقالات مستخرج از پایان نامه‌ها در نظر گرفته شدند. اطلاعات مورد نیاز در این مرحله شامل: سال دفاع پایان نامه، سال نشر مقاله، نام دانشگاه و نام مجله و کلیدواژه‌های مقالات از پایگاه‌های مورد استفاده، استخراج و برای تجزیه و تحلیل‌های بعدی در نرم‌افزار اکسل ثبت شد و از آمار توصیفی و استنباطی برای تحلیل داده‌ها استفاده شد.

۱. یک پایگاه اطلاعاتی پیوسته خصوصی از سال ۱۳۹۲ اقدام به ارائه اطلاعات پایان نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری این حوزه نموده و در آدرس اینترنتی ذیل بازیابی شده است: <http://listhesis.ir>
۲. حسینی، شهیمه‌السادات (۱۳۸۹). فهرست پایان نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران. ویرایش دوم.
۳. پایگاه اطلاعاتی ارائه شده توسط پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، با دسترسی پیوسته در آدرس اینترنتی ذیل: <http://www.irandoc.ac.ir/> در تاریخ ۱۳۹۳/۳/۲۹ مورد جستجو قرار گرفت.

## یافته‌ها

### روند رشد مقالات مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بازه زمانی مورد بررسی چگونه است؟

نمودار ۱ در پاسخ به سؤال اول مبنی بر مطالعه روند رشد مقالات فارسی مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی رسم شده است. داده‌های این نمودار نشان می‌دهد که از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ تعداد ۳۶۵۴ مقاله توسط پژوهشگران، در مجلات علمی-پژوهشی و علمی-ترویجی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی ایران به چاپ رسیده است. همان‌گونه که در نمودار مشاهده می‌شود، روند انتشار مقالات در مجلات این حوزه در بازه زمانی مورد نظر دارای افت‌وخیزهایی است، به طوری که تعداد مقالات از ۱۶۱ مقاله (۴.۴ درصد) در سال ۱۳۸۰ به ۴۳۴ مقاله (۱۱.۸۷ درصد) در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است. فقط، در فاصله سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ و ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲ با کاهش مقالات مواجه هستیم؛ به طوری که تعداد مقالات از ۴۳۴ مقاله در سال ۱۳۸۷ (۱۱.۸۷ درصد) به ۲۸۶ مقاله (۷.۸۲ درصد) در سال ۱۳۸۹ و همچنین از ۳۷۶ مقاله (۱۰.۲۹ درصد) در سال ۱۳۹۱ به ۲۶۸ مقاله (۷.۳۳ درصد) در سال ۱۳۹۲ رسیده است.



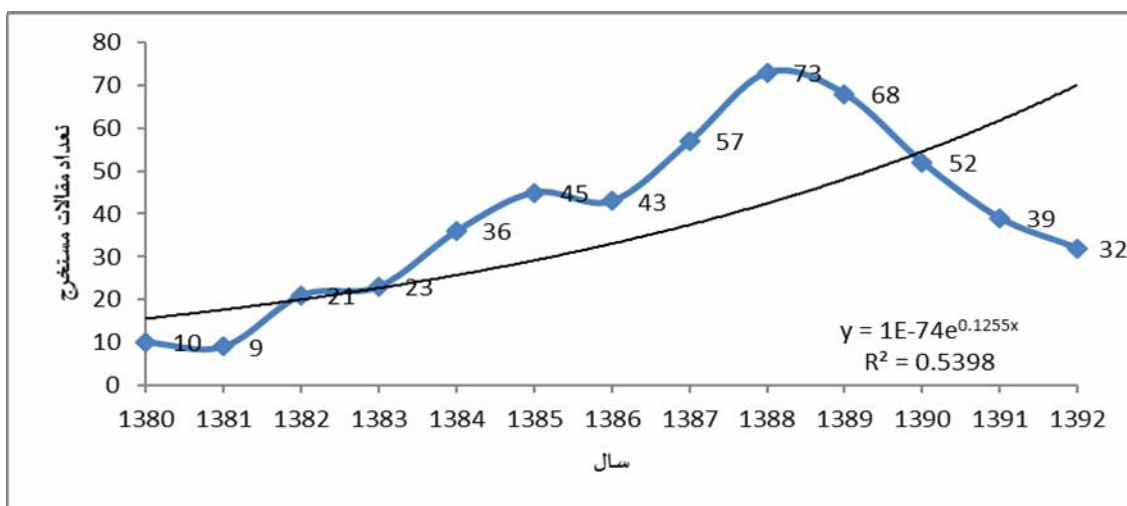
نمودار ۱: روند رشد مقالات فارسی مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی

در تابع نمودار ۱،  $e$  برابر است با عدد ثابت  $۲,۷۱۸۲۸۱$  که لگاریتم طبیعی آن برابر با یک است. اگر این عدد را به توان نمای تابع، یعنی  $۰,۶۵۰$  برسانیم عدد  $۰,۶۷,۱$  حاصل می‌شود که برابر با ضریب رشد سالانه تعداد مقالات فارسی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. به عبارت دیگر، تعداد این مقالات هر سال نسبت به سال پیش  $۰,۶۷,۱$  برابر می‌شود که این میزان در برخی سال‌ها به صورت مثبت و در برخی سال‌ها به صورت منفی بوده است. همچنین، نرخ دوبرابری شدن (۲ تقسیم بر  $e$  به توان نمای تابع) مقالات مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی  $۸۷,۱$  برآورد شده است؛ به عبارتی در کمتر از ۲ سال تعداد مقالات مجلات این حوزه دوبرابر شود.

### روند رشد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بازه زمانی مورد بررسی چگونه است؟

رشد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در نمودار ۲ آورده شده است. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که در طول سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ تعداد ۵۰۸ مقاله مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در مجلات این حوزه یا سایر حوزه‌ها منتشر شده‌اند. همان‌گونه که در نمودار مشاهده می‌کنید، روند استخراج مقاله از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در

بازۀ زمانی مورد نظر دارای افت و خیزهایی است، به طوری که تعداد مقالات مستخرج، از ۱۰ مقاله (۱.۹۶ درصد) در سال ۱۳۸۰ به ۷۳ مقاله (۱۴.۳۷ درصد) در سال ۱۳۸۸ افزایش یافته است، اما در فاصله سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۱ و ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ نمودار روند رشد از سیر نزولی برخوردار بوده است، به طوری که تعداد مقالات مستخرج در سال ۱۳۸۰ از ۱۰ مقاله (۱.۹۶ درصد) به ۹ مقاله (۱.۷۷ درصد) در سال ۱۳۸۱ و همچنین در سال ۱۳۸۸ از ۷۳ مقاله (۱۴.۳۷ درصد) به ۳۲ مقاله (۶.۲۹ درصد) در سال ۱۳۹۲ رسیده است.



نمودار ۲: روند رشد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی

در تابع نمودار ۲، اگر  $e(2.718281)$  را به توان نمای تابع، یعنی  $1255,0$  برسانیم عدد  $13,1$  به دست می‌آید که برابر با ضریب رشد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌هاست. به عبارت دیگر، تعداد این مقالات هر سال نسبت به سال پیش  $13,1$  برابر می‌شود. البته، تعداد مقالات مستخرج در برخی از سال‌ها با ضریبی مثبت و در برخی سال‌ها با ضریبی منفی از روند رشد در حال تغییر بوده است. همچنین، نرخ دوبرابر شدن مقالات مستخرج  $76,1$  است؛ بدین معنا که کمتر از ۲ سال طول می‌کشد تا میزان مقالات استخراج شده از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دوبرابر شود.

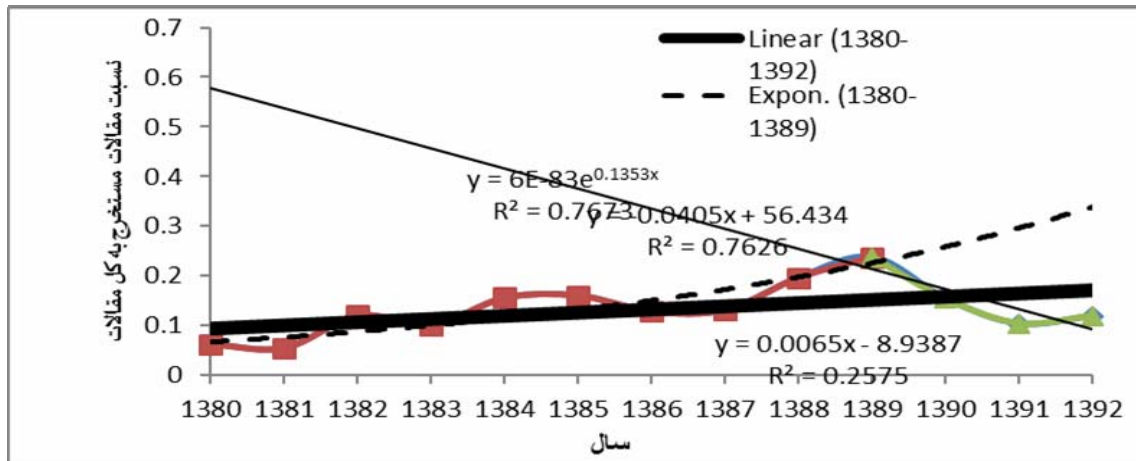
### وضعیت استخراج مقاله از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی چگونه است؟

جدول ۲: تعداد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی به تفکیک عنوان پایان‌نامه بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲

تعداد مقالات مستخرج از هر پایان‌نامه	تعداد پایان‌نامه‌های دارای مقاله
۱	۴۵۷
۲	۲۴
۳	۱
-	جمع: ۴۸۲

طبق یافته‌های پژوهش از کل ۱۲۳۷ پایان‌نامه مورد بررسی، تعداد ۴۸۲ عنوان به مقاله تبدیل شده‌اند که از آن میان ۴۵۷ پایان‌نامه به انتشار ۱ مقاله و ۲۵ پایان‌نامه به تولید بیش از یک مقاله منتهی شده‌اند.

نسبت روند رشد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی به کل مقالات مجلات این حوزه:



نمودار ۳: رشد نسبت مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی به کل مقالات همان‌گونه که در نمودار ۳ مشاهده می‌شود به‌طورکلی، از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ روند رشد نسبت مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی به کل مقالات این حوزه با شیب ملایم (۰.۶ درصد) در حال افزایش است. به بیان دقیق‌تر روند رشد از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۹ با شیب صعودی همراه بوده، درحالی‌که از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ شیب نزولی داشته است.

### سهم مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در انتشار مقالات برگرفته از پایان‌نامه‌های این حوزه چقدر است؟

جدول ۳: سهم مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در انتشار مقالات برگرفته از پایان‌نامه‌های این حوزه

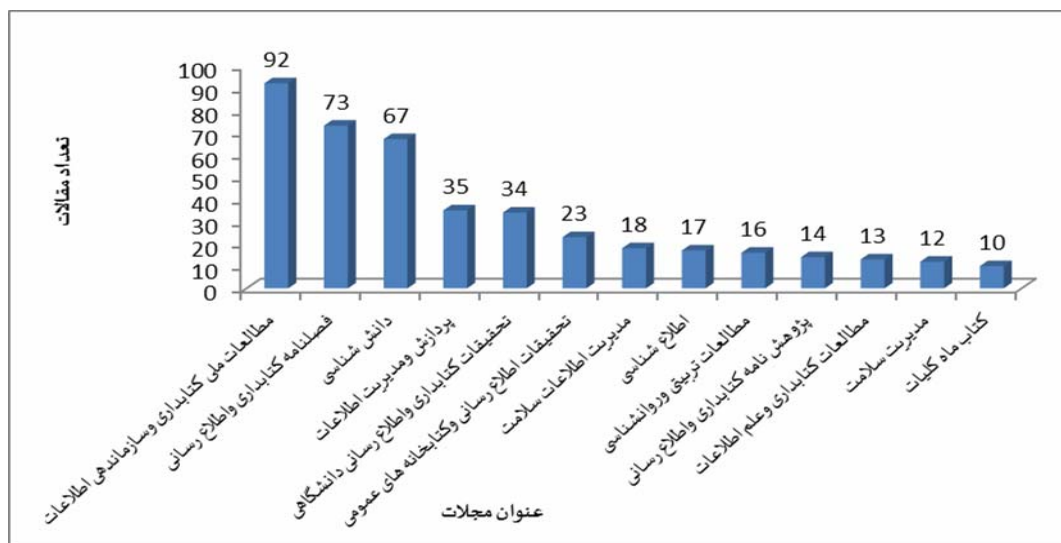
حوزه	تعداد مجلات	درصد	تعداد مقالات مستخرج	درصد
علم اطلاعات و دانش‌شناسی	۱۲	۶۷.۶۷، ۱۹ درصد	۳۱۵	۶۲ درصد
سایر حوزه‌ها	۴۹	۸۰.۳۳ درصد	۱۹۳	۳۸ درصد
جمع	۶۱	۱۰۰	۵۰۸	۱۰۰

همان‌گونه که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، از کل ۶۱ عنوان مجله منتشرکننده مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، فقط حدود ۲۰ درصد مجلات به این حوزه تعلق دارند؛ که ۶۲ درصد مقالات مستخرج را منتشر کرده‌اند.

### مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در چه مجلاتی منتشر می‌شوند؟

نمودار ۴ به‌منظور شناسایی مجله یا مجلاتی که بیشترین تعداد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها را منتشر کرده‌اند رسم شده است.



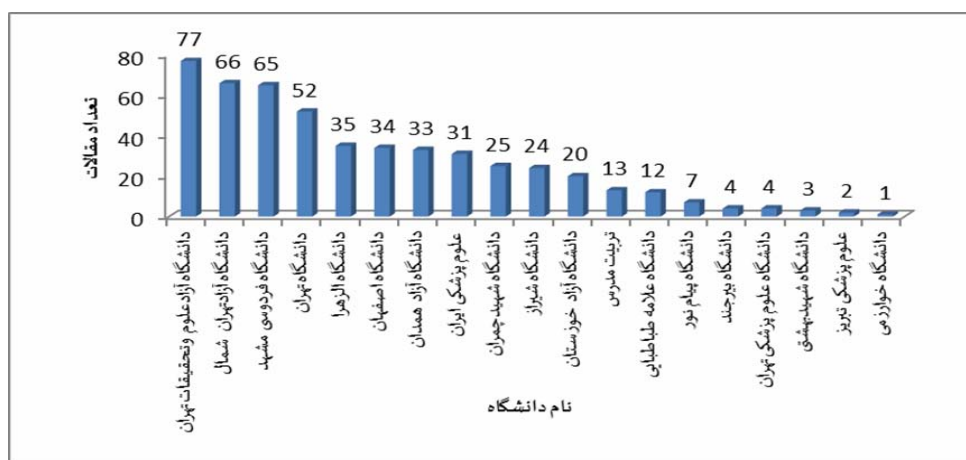


نمودار ۴: توزیع فراوانی مقالات مستخرج از پایان نامه های کارشناسی ارشد حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی به تفکیک عنوان مجله

همان گونه که در نمودار ۴ مشاهده می شود، مجله "مطالعات ملی کتابداری و سازمان دهی" با تعداد ۹۲ عنوان مقاله مستخرج از پایان نامه (۱۸.۱۱ درصد)، بیشترین سهم را در این زمینه به خود اختصاص داده است و پس از آن مجلات "فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی" و "دانش شناسی" با اختلاف قابل توجهی در مرتبه بعدی قرار گرفته اند. از سوی دیگر مجله "کتاب ماه کلیات" در این نمودار کمترین تعداد مقالات را نشان می دهد. البته، لازم به ذکر است که مجلاتی که تعداد مقالات آنها انگشت شمار بوده، به دلیل اختلاف زیاد با تعداد مقالات منتشر شده در سایر مجلات، در نمودار آورده نشده اند.

**چه دانشگاه هایی دارای بیشترین تعداد مقالات مستخرج از پایان نامه های کارشناسی ارشد حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی هستند؟**

نمودار ۵، به منظور شناسایی دانشگاه یا دانشگاه هایی که بیشترین سهم را در انتشار مقالات مستخرج از پایان نامه های کارشناسی ارشد داشته اند آورده شده است.



نمودار ۵- توزیع فراوانی مقالات مستخرج از پایان نامه های کارشناسی ارشد حوزه علم اطلاعات و دانش شناسی به تفکیک نام دانشگاه

نمودار ۵ توزیع فراوانی مقالات استخراج شده از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی را به تفکیک نام دانشگاه نشان می‌دهد. همان‌طور که در نمودار مشاهده می‌شود بیشترین تعداد مقالات برگرفته از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد مربوط به دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران با ۷۷ مقاله (۱۵.۱۵ درصد) است و کمترین تعداد به دانشگاه خوارزمی با ۱ مقاله (۰.۱۹ درصد) تعلق دارد.

## بحث و نتیجه‌گیری

بررسی روند رشد مقالات مجلات علم اطلاعات و دانش‌شناسی در فاصله سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۲ نشان می‌دهد که رشد این مقالات سیر ثابتی نداشته است. به‌گونه‌ای که در فاصله سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷ و ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ شاهد رشد صعودی این مقالات هستیم؛ اما در فاصله سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ و ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۲ روند رشد سیر نزولی داشته است. در این رابطه، پژوهش نجفی (۱۳۹۳) رشد نمایی مقالات نشریات علمی ایران در حوزه‌های مختلف طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰ را نشان داده است. در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز نتایج پژوهش خاصه (۱۳۹۱) در بررسی مقالات ایران در این حوزه بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱ در پایگاه وب‌آوساینس نیز حاکی از روند رشد صعودی این مقالات همراه با افت‌وخیزهایی در برخی سال‌هاست. رشد تولیدات علمی این حوزه در ایران همچنین در پژوهش دهقان (۱۳۸۶) در فاصله سال‌های ۱۹۶۹ تا ۲۰۰۳ در پایگاه‌های لیزا و ایستا مورد بررسی قرار گرفته و نتایج نشان‌دهنده روند رشد صعودی این مقالات است. در بررسی روند رشد انتشارات حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در خارج از ایران نیز پژوهش منجی (۲۰۱۴) با استفاده از داده‌های برگرفته از پایگاه اس. جی. آر نشان داد که به‌طور کلی منابع این حوزه در چهار کشور مورد بررسی (بریتانیا، روسیه، هند و چین) در فاصله سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۱۲ رشد صعودی داشته و کشور چین با اختلاف قابل ملاحظه‌ای بیشترین میزان رشد را نشان داده است. با نگاهی به نمودار رشد انتشارات این حوزه در بین کشورهای مورد بررسی در پژوهش منجی می‌توان دید که الگوی رشد انتشارات کشور بریتانیا به نمودار رشد مقالات در پژوهش حاضر نزدیک است.

علت احتمالی رشد مقالات برگرفته از پایان‌نامه‌ها در فاصله زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۸ را می‌توان به رشد گرایش‌های مختلف کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی و متعاقب آن افزایش تعداد پایان‌نامه‌های این حوزه نسبت داد؛ اما دلیل روشنی برای کاهش تعداد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها در فاصله سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ وجود ندارد. این درحالی است که طبق گزارش ملی تحقیقات که در سال ۱۳۷۱ منتشر شد (به نقل از ۵) تقریباً سالانه ۹ هزار پایان‌نامه در سطح تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌های کشور نوشته می‌شود. همچنین بر اساس یافته‌های پژوهش نجفی (۱۳۹۳) تعداد دانشجویان فارغ‌التحصیل طی این سال‌ها در حال افزایش بوده است.

در بررسی وضعیت استخراج مقاله از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی مشخص شد که نتایج بیش از نیمی از پایان‌نامه‌های این حوزه (۶۱ درصد) منجر به تولید مقاله نشده‌اند و فقط ۳۹ درصد پایان‌نامه‌ها به تولید ۵۰۸ مقاله منتهی شده‌اند که از آن میان تعداد ۲۴ پایان‌نامه نتایج خود را در قالب ۲ مقاله، ۱ مورد در ۳ مقاله و بقیه در یک مقاله منتشر کرده‌اند. در این رابطه، مطالعه تهوری (۱۳۸۴) نیز نشان می‌دهد که تنها ۲۵ درصد از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی به‌طور قطعی و به‌صورت مقاله علمی در نشریه‌های علمی

کشور به چاپ می‌رسد که علت این امر را می‌توان در نبود توجه کافی به انتشار مقاله از پایان‌نامه‌ها در ایران جستجو کرد. این درحالی است که مطالعه سانتوز، ویلت و وود (۱۹۹۸)، در بررسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترای دانشکده علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شفیلد از سال ۱۹۶۸ تا ۱۹۹۶ نشان می‌دهد که از ۱۲۰ پایان‌نامه ارائه شده، تعداد ۳۶۳ مدرک در قالب کتاب، فصل کتاب، مقاله مجله و ... تولید شده است که حدود یک‌سوم از این تعداد مربوط به پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد بوده و مقالات مجلات بیشترین درصد از کل انتشارات (۲۵۹ عنوان) را به خود اختصاص داده است. نتایج پژوهش انور (۲۰۱۲) نیز، در بررسی وضعیت تبدیل پایان‌نامه‌های دکترای این حوزه در آمریکا در دو دوره پنج‌ساله دهه نود میلادی نشان می‌دهد که ۸۵ درصد از این پایان‌نامه‌ها به مقاله تبدیل شده‌اند. اگرچه مقایسه نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های تهوری نشان از رشد تعداد مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها در گذر زمان دارد، اما این وضعیت همچنان به حد مطلوب نرسیده و شکاف قابل ملاحظه‌ای در این زمینه در داخل و خارج از کشور وجود دارد.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که ۶۲ درصد از مقالات استخراج شده از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در مجلات این حوزه به چاپ رسیده‌اند. درحالی که ۳۸ درصد باقی‌مانده در مجلات سایر حوزه‌ها منتشر شده‌اند. در این رابطه، تهوری (۱۳۸۴) به کمبود تعداد نشریات حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی (وجود ۶ نشریه تخصصی) و به این معضل اشاره می‌کند که چه‌بسا اعضای هیئت علمی و دیگر پژوهشگران این حوزه مجبورند نتایج حاصل از پژوهش‌های خود را برای چاپ به مجلات دیگر حوزه‌ها ارسال کنند. اکنون نیز پس از گذشت یک‌دهه و با وجود افزایش تعداد نشریات تخصصی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی به‌نظر می‌رسد که مشکل قبلی کماکان به قوت خود باقی است و هنوز هم مجلات این حوزه ظرفیت کافی برای چاپ مقالات تخصصی رشته خود را ندارند یا آنکه به دلایل دیگر پژوهشگران حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی ترجیح می‌دهند مقالات خود را در مجلات سایر حوزه‌ها به چاپ رسانند.

در پژوهش حاضر، سه مجله "مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات"، "فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی" و "دانش‌شناسی" به‌ترتیب دارای بیشترین مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها بوده‌اند. در بررسی نشر مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها در یک مطالعه مشابه، آریولا و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی در دانشکده پزشکی پرو نشان دادند که از بین مجلات مورد بررسی سه عنوان مجله بیشترین مقالات استخراجی از پایان‌نامه‌ها را منتشر کرده‌اند. آنها متوجه شدند که حدود یک‌سوم از مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها در مجله دانشگاه پزشکی پرو به چاپ رسیده‌است و دلیل این امر را شناخته‌شدن این مجله در دانشگاه یا احتمالاً عدم آگاهی دانشجویان از مجلات دیگر برای ارسال مقالات دانسته‌اند.

در بررسی سهم دانشگاه‌های مختلف در تولید مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران، دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد تهران شمال، دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه تهران دارای بیشترین مقالات استخراجی از پایان‌نامه‌های این حوزه بوده‌اند که شاید علت این امر را بتوان در تعداد بیشتر پذیرش دانشجویان از سوی این دانشگاه‌ها در مقایسه با سایر دانشگاه‌ها جستجو کرد. در حوزه علم اطلاعات و

دانش‌شناسی در آمریکا، انور (۲۰۰۴) در پژوهش خود به تعیین سهم دانشگاه‌های دارای بالاترین تعداد مقالات استخراجی از پایان‌نامه‌ها پرداخت و نشان داد که از بین ۱۷ دانشگاه مورد بررسی، ۴ دانشگاه با تولید ۶۳ درصد بیشترین تعداد مقالات را به خود اختصاص داده‌اند. البته این توضیح هم ضروری است که نسبت دانشجویان فارغ‌التحصیل هم در این تحلیل‌ها بهتر است که در نظر گرفته شود، چون برخی دانشگاه‌ها دارای چندین گرایش و برخی دانشگاه‌ها هم تعداد ورودی‌های بسیار بیشتری را پذیرش می‌کنند که این به نوبه خود سبب سهم بیشتری در بروندهای آنها خواهد شد.

## منابع

- آصف‌زاده، سعید؛ اکبرشاهی، شکوفه؛ هاشمی، فریبا؛ مشاطان، مه‌ری (۱۳۸۷). ارزیابی پایان‌نامه‌های تخصصی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی قزوین. دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۱۷ (۶۷)، ۶۵-۷۲.
- افتخاری، یحیی؛ رضائیان، محسن؛ زارع بیدکی، محمد؛ عرب‌شاهی پاریزی، عابد (۱۳۹۲). بررسی وضعیت انتشار مقاله از پایان‌نامه‌های دفاع‌شده در دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان در فاصله سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۲. مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، ۱۲ (۷)، ۵۴۴-۵۳۱.
- برقعی، افسانه؛ قربانی، مصطفی؛ خوش‌بین خوش‌نظر، علیرضا (۱۳۹۰). وضعیت انتشار دانش حاصل از پایان‌نامه‌های دوره پزشکی عمومی دانشکده پزشکی گرگان. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی گرگان، ۱۳ (۲)، ۱۰۶-۱۰۰.
- تهوری، زهرا (۱۳۸۴). ضرورت تبدیل پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی به مقاله علمی. اطلاع‌شناسی، ۲ (۳ و ۴)، ۱۱۸-۱۳۶.
- خاصه، علی‌اکبر (۱۳۹۱). تحلیل محتوای مقالات کتابداری ایران web of sciencen در کجای تولید علم کتابداری جهان قرار داریم. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳ (۵۹)، ۱۷۱-۱۴۵. دهقان، شیرین (۱۳۸۶). تولید اطلاعات علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران، ترکیه، عربستان سعودی و مصر. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱ (۱)، ۱۹۸-۱۸۱.
- سالاری، محمود (۱۳۷۸). بررسی تطبیقی میزان استفاده از پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی در مجله‌های علمی سه رشته علوم تربیتی، روانشناسی و کتابداری بعد از انقلاب اسلامی ایران. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۴ (۲)، ۷۸-۵۹.
- شکفته، مریم، اکبری، فرشته (۱۳۸۷). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های گیاهان دارویی دانشکده‌های داروسازی در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۵ و تعیین میزان تبدیل پایان‌نامه‌ها به مقاله. فصلنامه گیاهان دارویی، ۱ (۲۹)، ۱۴۶-۱۴۰.
- علمی، طاهره (۱۳۸۰). ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های تربیت مدرس، تهران و علوم پزشکی ایران (سال‌های ۱۳۷۳-۱۳۶۵). روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۱۱ (۳۱)، ۶۵-۴۱.
- علی‌شیری، غلام‌حسین؛ فخرجهانی، فرهاد؛ رخساری‌زاده، حمید؛ میری، سید محمد؛ حلی‌ساز، محمدتقی؛ حسینی، سید مرتضی (۱۳۸۹). ارزیابی پایان‌نامه‌های فارغ‌التحصیلان پزشکی یکی از دانشگاه‌های علوم پزشکی از نظر اصول نگارش. طب نظامی، ۱۲ (۲)، ۷۹-۷۵.

افسانه حاضری، فاطمه مکی زاده، فرزانه بیک خورمیزی، فرامرز سهیلی

مظفری خسروی، حسن؛ احرام پوش، محمدحسن؛ آقاعقیلی، حسین؛ جوادیان زاده، فروغ؛ رحیم دل، طاهره (۱۳۹۲). ارزیابی پایان نامه های تحصیلی فارغ التحصیلان دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید صدوقی یزد. مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی، ۲(۲)، ۲۷-۳۵.

نجفی، لیلا (۱۳۹۳). رابطه بین تعداد فارغ التحصیلان مقاطع تحصیلات تکمیلی حوزه های مختلف علمی با تعداد مقالات منتشر شده در مجلات علمی ایران بین سال های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۰. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد، یزد

یمین فیروز، موسی؛ حبیب زاده بیژنی، علی؛ موسوی، اشرف السادات؛ رستمی، زهرا و نیکخواه، علی (۱۳۹۱). ارزیابی میزان مقالات تولید شده از پایان نامه های دانشجویان پزشکی و تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی بابل از سال ۱۳۸۵ الی ۱۳۹۰. گزارش طرح پژوهشی، مصوب دانشگاه بابل

Anwar, M. A. (2004). From doctoral dissertation to publication a study of 1995 American graduates in Library and Information Sciences. *Journal of Librarianship and Information Science*, 36(4), 151-157.

Arriola-Quiroz, I.; Curioso, W. H.; Cruz-Encarnacion, M.; & Gayoso, O. (2010). Characteristics and publication patterns of theses from a Peruvian medical school. *Health Information & Libraries Journal*, 27(2), 148-154.

Dhaliwal, U.; Singh, N.; Bhatia, A. (2010). Masters theses from a university medical college: Publication in indexed scientific journals. *Indian journal of ophthalmology*, 58(2), 101- 113.

Frkovic, V.; Skender, T.; Dojcinovic, B.; Bilic-Zulle, L. (2002). Publishing scientific papers based on Master's and Ph. D. theses from a small scientific community: case study of Croatian medical schools. *Croatian medical journal*, 44(1), 107-111.

Larivière V. (2012). On the shoulders of students? The contribution of PhD students to the advancement of knowledge. *Scientometrics*. 90(2):463-481.

Mangi, L. D. (2014). BRIC's Research Output in Library & Information Science from 1996-2012—A Quantitative Analysis. *Open Journal of Social Sciences*, 2(10):62. 74.

Munung, N. S.; Vidal, L.; Ouwe-Missi-Oukem-Boyer, O. (2014). Do students eventually get to publish their research findings? The case of human immunodeficiency virus/acquired immunodeficiency syndrome research in Cameroon. *Annals of medical and health sciences research*, 4(3), 436-442.

Nieminen, P.; Sipilä, K.; Takkinen, H. M.; Renko, M.; & Risteli, L. (2007). Medical theses as part of the scientific training in basic medical and dental education: experiences from Finland. *BMC medical education*, 7(1), 51-59.

Santos, M.; Willett, P.; Wood, F.E. (1998). Research degrees in librarianship and information science a survey of master's and doctoral students from the Department of Information Studies, University of Sheffield. *Journal of Librarianship and Information Science*, 30(1):49-56.

Sipahi, O. R.; Caglayan, S. D.; Pullukcu, H.; Tasbakan, M.; Köseli, U. D.; Yamazhan, T.; Ulusoy, S. (2014). Publication rates of Turkish medical specialty and doctorate theses on Medical Microbiology, Clinical Microbiology and Infectious Diseases disciplines in international journals. *Mikrobiyolojibulteni*, 48(2), 341-345.